

מבט על, גיליון 1456, 18 באפריל 2021

פת"ח והבחירות למועצה המחוקקת - הפיצול והשלכותיו

יוחנן צורף וקובי מיכאל

מאמצי אבו מאזן ובכירי הנהגת פת"ח למנוע את הפיצולים בתנועה לקראת בחירות מאי 2021 למועצה המחוקקת קרסו. התנועה התפצלה לשלוש רשימות נפרדות בשל ריבוי מחלוקות, מאבקי כוח וזעם כלפי ההנהגה. הפיצולים מהווים קריאת תיגר על מעמדו של אבו מאזן כמנהיג כל יכול של הזרם הלאומי הפלסטיני ב-16 השנים האחרונות. יש בהם כדי להאפיל על מעמד פת"ח כגורם ההגמוני בזירה הפלסטינית, לזרז את מלחמות הירושה, לערער את היציבות הביטחונית בגדה המערבית וגם לשפר את מעמד חמאס כאלטרנטיבה לתנועת הפת"ח. התפתחויות אלה עלולות להוביל את ישראל להעמיק את מעורבותה בשטחי הרשות הפלסטינית, שתוביל בתורה לעלייה ניכרת בחיכוך עם האוכלוסייה המקומית וכתוצאה מכך גם לעליית המתח בינה לבין בין מדינות ערביות ואף לפגוע במאמצי קידום של 'הסכמי אברהם'.

החלטת הנשיא הפלסטיני אבו מאזן לקיים בחירות מתבררת כהימור מסוכן. הוא הניח שהמהלומות שהונחתו על הפלסטינים בשנים האחרונות מצד ממשל טראמפ, איום הסיפוח הישראלי ונרמול היחסים בין ישראל למדינות ערביות, יאחדו את חלקי העם הפלסטיני וידחו את המשברים הפנימיים בתנועתו לעידן שאחריו. ראשי פת"ח וחמאס אף ניסו לקדם התמודדות ברשימה משותפת בבחירות. החלטת אבו מאזן לערוך בחירות הושפעה גם מלחץ שהופעל עליו על ידי האיחוד האירופי והמדינות התורמות ומחילופי הממשל בארצות הברית – הוא האמין שהיא תקרבו לממשל ביידן ותתרום להשבת היחסים עימו לתקופה שקדמה לנשיאות טראמפ.

ואולם, רעיון ההתמודדות ברשימה המשותפת נתקל בביקורת קשה בשני הארגונים וירד מסדר היום. אלא שבעוד חמאס הצליח, לאחר משבר קצר שארע בבחירות הפנימיות ליו"ר הארגון ברצועה, לאחד את השורות ולהתייצב כגוף אחד בפני ציבור הבוחרים, נחשפו כל השסעים הפנימיים בפת"ח. אבו מאזן, המהווה זה כשבע שנים יעד לביקורת נוקבת בציבור הרחב ובשורות הארגון, נקט סדרת פעולות שחיזקו מאוד את שליטתו בו, ברשות הפלסטינית ובאש"ף. פעולות אלה פגעו קשות במעמדן של דמויות מרכזיות בארגון, ביניהן מקורבי מרואן ברע'ותי הנחשב סמל, אשתו פדוא, ונביל עמרו, שהיה יועצו. בשל חששם הגובר של אבו מאזן וסביבתו הקרובה מחוסר נאמנות, ענייני הרשות התנהלו על ידי חבורה אקסקלוסיבית וסגורה של נאמנים, באורח שעורר אנטגוניזם מצד פעילים בארגון ובציבור. אבו מאזן עצמו הצטייר כמי ששכח את האינטרס הלאומי והוא מתמקד בהישרדותו ומתפקד כמונרך הקובע בלעדית את סדר היום הפלסטיני.

מדיניותו של אבו מאזן שהתאפיינה בהקפדה על תיאום ביטחוני עם ישראל, חתירה למשא ומתן מדיני תוך המשך מאבק דיפלומטי, משפטי ובינלאומי, שנועד לגייס תמיכה בעניין הפלסטיני ולהגביר לחץ על ישראל, הבדילה אותו מיאסר ערפאת והעניקה לו תמיכה רבה בבחירות 2005 לנשיאות. נשיאותו לוותה בראשיתה באופטימיות רבה נוכח התנהלותו הקונסטרוקטיבית מול ישראל ומשום המאמץ שהשקיעו הממשלות הפלסטיניות בשנים אלה במה שנתפס כתהליכי בניית

מדינה: כינון מוסדות, רפורמות במנגנוני הביטחון ובמערכת המשפט, והקמת תשתיות רווחה וכלכלה, שסיפקו ועודן מספקות מקומות עבודה לרבים. אך מדיניות זו כשלה לממש את הישגיה. יתר על כן, התנהלות הרשות הפלסטינית בשנים האחרונות התאפיינה בסיאוב גובר. על רקע זה התעצמו הקריאות לשינוי ולהחלפת שלטון, במקום דרישה לתיקונים ורפורמות, כבעבר. קריאות ברוח זו נשמעו מפי יריבי אבו מאזן – נאצר אל-קדוה, תומכי מוחמד דחלאן, ורבים אחרים.

בה בעת, מבקריו של אבו מאזן משורות פת"ח ממשיכים לראות בארגון בית פוליטי גם לאחר שהקימו רשימה נפרדת ואפילו לאחר שהודחו ממנו דוגמת קבוצתו של דחלאן. תופעה זו משקפת את אופיו המיוחד של פת"ח, בשונה מיתר הפלגים הפלסטינים. פת"ח הוא למעשה תנועה לאומית שהעמידה את פלסטין והפלסטינים בראש מעייניה, ובניגוד לארגונים פלסטיניים אחרים לא אימצה אידיאולוגיה אוניברסלית. כך הפך הארגון לגדול בין כל הארגונים הפלסטינים, הכיל דמויות בעלות דעות מגוונות ואף מנוגדות, שאותן הצליחה לשמר ולנהל באמצעות דיאלוג פנימי, ולשרוד מחלוקות וקרעים רבים מאז הקמתו ב-1958. עד הופעת חמאס ב-1987 גם לא הוצב בפני פת"ח יריב ממשי. ניצחון חמאס בבחירות 2006 למועצה המחוקקת הושג בעיקר בשל שיטת הבחירות האזורית שהונהגה אז, לא משום מספר קולות גבוה יותר.

ועם זאת, רשימתם הנפרדת של ברעיותי ואל-קדוה מזעזעת את הארגון. פרישת ברעיותי מוסיפה היבט חדש ביחס להיערכות לבחירות 2006, אז רשימות נפרדות שנוצרו לא הובילו על ידי דמויות כה מרכזיות כמו ברעיותי, דחלאן ואל-קדוה. ברעיותי, המודע לבעייתיות זו, טוען שלא נטש את פת"ח וסבור שביטול שיטת הבחירות האזורית תסייע לפת"ח ליהנות מהאלקטורט שלה כולו, כך שהרשימות הנפרדות לא יגרמו אובדן כוחות. אל-קדוה מצדו גרס כי לכל הנמנים על הזרם הלאומי יש בעיה עם האסלאם הפוליטי, ומשתמע – לאחר הבחירות יימנעו חיבורים פרלמנטריים עם נציגי חמאס ויתאפשר איחוד כל רשימות פת"ח מחדש לגוש אחד. אלא שניסיונותיהם של ברעיותי ואל-קדוה להמעיט מחומרתה של יצירת הרשימה הנפרדת אינם מפחיתים מעומק המשבר ההיסטורי שאליו נקלע פת"ח עם ההכרזה על הבחירות.

ועתה, פת"ח נדרש לא רק להנהגה חדשה, אלא גם למדיניות חדשה ולהגברת כוח המשיכה שלה בקרב הצעירים, בוגרי האוניברסיטאות והמובטלים, שאינם מזהים אופק למימוש עצמי ולאומי. פת"ח אינו עוד תנועה המתמקדת בשחרור מכיבוש בלבד, אלא גוף הנושא על גבו אחריות בדומה למדינה, שעליו לדאוג לצרכים של ציבור גדול. הדברים אמורים גם לגבי חמאס, המודע כיום לאחריות האזרחית המוטלת עליו. התפתחויות אלה הן שלב נוסף בהתבגרות הפוליטית הפלסטינית, שהבחירות המתוכננות לחודשים הקרובים הן חלק ממנה.

עם זאת ספק אם ניתן לדבר על אובדן ההגמוניה או סוף דרכו של פת"ח. הארגון עודנו הבית הפוליטי של רבים. (חמאס, חרף התחזקותו, מתמודד אף הוא מירידה בשעורי התמיכה בו בעיקר ברצועת עזה, מתקשה לשכנע בהישגי ההתנגדות המזויינת, מחפש דרכי מאבק לא מזויינות בישראל, וכמו גופי האחים המוסלמים אחרים בעולם הערבי, סובלת מחשדנות יתר כלפיו). ואכן, בסביבת אבו מאזן נחלש טון הביקורת נגד ברעיותי ואל-קדוה אחרי הגשת רשימתם לוועדת הבחירות. בניגוד לסילוק אל-קדוה מהארגון, ברעיותי לא הורחק משורותיו. שניים מחבריו הקרובים ביותר גם לא מופיעים ברשימתו. האחד - קדורה פארס, מופיע ברשימת פת"ח הרשמית, והשני - חאתם עבד אלקאדר המזרח ירושלמי, הרבה לציין בשבועות האחרונים בשמו של ברעיותי שאין בכוונתו להתמודד ברשימה נפרדת למועצה המחוקקת, אלא לנשיאות.

על רקע זה, נראה שהסיכוי לבטל את הבחירות או לדחות את עריכתן, כפי שניתן היה להעריך לפני הגשת רשימות המועמדים, הפך כמעט זניח אחריה. ברחוב מורגשת אווירת הבחירות והציבור, שהביע בהמוניו רצון להשתתף בהן (והוא מושפע אולי מהבחירות התכופות בישראל) מעלה את רף הציפיות להתחדשות בעקבותיהן. החלטה לבטלן או לדחותן תשים את אבו מאזן ואת פת"ח ללעג בעיני יריביהם הפוליטיים ובקרב הציבור הרחב ותציגם כחלשים וכחוששים מתוצאותיהן.

ישראל, שיש פלסטינים המקווים שהיא תמנע את הבחירות, לא תוכל ליטול על עצמה אחריות לאי-קיומן. אמנם ביכולתה למנוע את השתתפות תושבי מזרח ירושלים בהן, בנימוק שבחירות אלה הוגדרו בצו הנשיאותי שהכריז עליהן ובניגוד להסכמי אוסלו כבחירות למוסדות מדינת פלסטין, ולא למוסדות הרשות הפלסטינית - כפי שנקבע בהסדרי הביניים וכפי שהיה ב-2006. אך גם מהלך כזה עלול להתפרש כהתערבות שתכליתה למנוע הליך דמוקרטי - מה גם שאבו מאזן דחה נחרצות המלצה של ראשי מערכת הביטחון הישראלית לדחות את הבחירות על שום הסיכון הגלום בהן. הוא זועם על ההפרות הרבות שהוא מזהה בשנים האחרונות בהתנהלות ישראל בשטחי C ועל הזרמת הכספים הקטרים לרצועה. בנוסף, אבו מאזן איבד אמון ביכולת או ברצון הממשלים האמריקאים, כולל זה של ביידן, ללחוץ על ממשלות ישראל לחדול מהצבת עובדות בשטחי C, המאיימות לסתום את הגולל על פתרון שתי המדינות.

ניצחון חמאס בבחירות ואפילו התחזקות ניכרת שלו, כמו גם ערעור יציבותה של הרשות הפלסטינית ופגיעה ביכולת תפקודה בעקבותיהן, אינם עולים בקנה אחד עם האינטרסים הישראליים. בין אם ממשלת ישראל הנוכחית מעדיפה את הסטטוס-קוו על פני התקדמות בתהליך המדיני עם הפלסטינים, ובין שממשלה חדשה תעדיף לחדש את התהליך, מבחינת ישראל עדיפה רשות פלסטינית יציבה, חזקה ומתפקדת, המובלת על ידי המחנה הלאומי הפלסטיני, על פני התחזקות חמאס. מאידך גיסא, ישראל אינה יכולה להתערב בתהליך הבחירות ו/או להביא לביטולן.

ואולם, כדי לצמצם את הפגיעה האפשרית באינטרסים שלה, ישראל יכולה, בתיאום עם ארצות הברית, מדינות באירופה, ירדן, מצרים ומדינות במפרץ, לנסות ולהשפיע על הכיוון בו ינווט אבו מאזן את הספינה. אמנם, האפשרות לאיחוד רשימות הפורשים מחדש עם רשימת פת"ח כבר אינה קיימת, אך עד 29 באפריל נותרה אפשרות להסיר את רשימת ברע'ותי מרשימת המתמודדים, אם תענינה בחיוב דרישותיו בעניין שימור מוקדי הכוח שלו והשפעתו בפת"ח. במקביל, על ישראל לגייס את כל הגורמים שקידום התהליך המדיני הוא חלק ממדיניות החוץ שלהם, בארצות הברית, בזירה הבין-ערבית והבינלאומית, כדי להבהיר לאבו מאזן ולציבור הפלסטיני את ההשלכות החמורות שתהיינה לניצחון חמאס בבחירות על חיי היום יום של תושבי הגדה המערבית. בכללן הפסקת התיאום ביטחוני בין ישראל לכוחות הרשות הפלסטינית, הטלת הגבלות על חופש התנועה והעבודה, וגם כרסום נרחב בלגיטימציה הבינלאומית והערבית של הרשות הפלסטינית.